

7.

Etimologii populare.

1. — Colecția *De'la Români din Serbia*, de Giuglea și Vâlsan, are, în balada „Miu Aiducu“ (p. 76) versurile:

Da boierii ce mîncă ?
— Săvai cigă și păstrugă
Și plătică să-i dea murgă...

Nu mai încape însă nicio îndoială, că acel „să-i dea“ e o simplă interpretare a lui *sadea*, „curat, prisne, safi“; cf. p. 125:

Ciugă și păstrugă,
Plăticuță murgă,
Boieri mi-o mîncă.

2. — Tot acolo, p. 162:

Lină verde de-un ocleaz

trebuie înțeles ca: „*foileană verde de atlas (aclaz)*“. Dovada — dacă mai e necesară — o dă versul: „*lină verde catifea*“ (p. 163) comparat cu „*frunză verde catifea*“ (p. 153) din aceeași baladă a lui „Novac“; cf. și p. 315: „Când oiul zice de-un atlas“.

Verdele atlasului e tipic pentru popor, ca și acel al mătasei: „Nalt ca casa, *verde ca mătasa*...“ (cimilitura nucului). Poporul îl întrebuițează curent (*mătașică* de la pp. 255, 258, e, fără îndoială, diminutivul lui *mătasă*), deși literatura populară nu se ferește nici de ... spanac:

„Când oiul zice de-un spanac“ —
începe „Colinda“ aceluiași „Novac“¹.

3. — „*Măr tostat*“.

În colecția de poezii populare, intitulată: *Spicuri din Gorj*, a tânărului licean Nistor Nicolaescu (Șimleul-Silvaniei, 1926), sînt două cîntece care încep cu: „Și iar verde *măr tostat*“ (p. 69) și „Foaie verde *măr tostat*“ (p. 99).

De fapt, dacă în alte cîntece e vorba în adevăr de *măr*: „Și iar verde de *măr dulce*“ (p. 60), „Foaie verde *măr mustos*“ (p. 87), „Foaie verde *măr creșesc*“ (p. 111), „Foaie verde *măr pălit*“ (p. 113), care poate fi însă și *mărgălit* (mărgărit), „Frunză verde *măr dungat*“ (p. 119), poate și: „Foaie verde *măr în lete*“ (p.

¹ Numeroase alte exemple cităm sub no. 3.

90)¹, în cazul celor două cântece avem de a face, fără îndoială, cu o „etimologie populară“ (a culegătorului?) din: *matostat*, numele cunoscutei pietre prețioase = ngr. *αίματοστάτης*, „Blut-jaspis“ (Tiktin. s. v.).

4. — „Păsmercen“?

Un cântec popular din col. Tocilescu (I, 1473) începe, în chip enigmatic, așa:

La *păsmercen* mi se plimbă,
Valerum Doamni,
Tot Ileana mi se plimbă.
Plecaț', voi, meri, vârvureli
Să rup două flăriceli...

E limpede însă, că (lăsând la o parte refrenul ce le desparte)

¹ Cf. și: „Frunză verde *măr pătat*“, în recenta col. Gh. Cardaș (*Cântece poporane moldovenești*, Arad 1926, p. 167).

Foicică de-*arțăgaș* (p. 53) = *arțăraș* (*arțar*). — De reținut, ca termen de comparație, extrem de luxurianta colecție de „frunze verzi“ (sau „foi“): *de-avrămeasă* (3), *coleclic* (9) *busuioc* (10), *foare lată* (11), *lămâiță* (14), *de-o-lalea* (17), „*cosmetin*“ (22), *stejerel* (23), *mărgărit* (27), *de trei mure* (28), *de trei fire* (29), *foi ș'o fragă* (30), *ș'o lalea* (31), *foi de nuc* (31), *mărăcine* (32), *peliniță* (34), *de-un bujor* (34), *de anghinare* (35), *foi trifoi* (37), *de-ormuz* (37), *solzi de pește, de lăpic* (rimând cu „colnic“, 39), *bob alună*, *bob năut* (40), *de susai* (41), *trei lămâi* (42), *foi de fag* (43), *firele, bob lalea* (44), *ca mura* (46), *trei grăunț*, *trei snicele, foi de tei* (47), *viorea* (48), *micșunea* (50), *trei zambile* (51), *trei migdale, popâlnic* (52), *de-o lăptucă* (53), *o buruiiană* (54), *lobi-dragi, trei lămâi* (55), *de trei nuci* (56), *trei granate, bob fâsui* (57), *d'un dudău* (58), *bob areu* (62), *foi de praz, de ghizdei* (63), *ca lipanu* (67), *trei masline* (70), *trei granate* (71), *trei bujori* (72), *de trei mure* (73), *pătrunjel* (74), *de alun* (74), *două poame* (80), *de-un spanac* (82), *trei oglici* (83), *sămulastră* (89), *de trei poame, de trei flori* (91), *mălăcină, trei spanace* (95), *de-o alună* (99), *trei lămâi* (99), *macului* (100), *de pe prund* (101), *rug și mure, leuștean* (103), *trei lălele* (104), *d'un areu* (107), *ca ruğu* (109), *bob anglaz, bob areu, de-o cicoare* (110), *bob săcară* (112), *murele, ismă creată* (113), *foi de soc, foi de nucă* (114), *de-alisetru, de nisetru* (115), *de pelin* (117), *flori mărunte, murele* (121), *lemn câinesc* (122). — Ca termeni interesanți, notăm: *negru buștean* „negru ca tăciunele“ (p. 15), *cârtogel*, dim. din *cârtog* „plast de fân“ (p. 107), obișnuit: „*culcuș, vizuină*“ (cf. *Viciu, s. v. cârtog*, „*culcuș făcut din fân*“) = sl. *krtog* *сѣнашос* (dintr'un *Cârtogea*, probabil și: *Cârtojani*). — *Așeză(a)* (p. 17) e = a se logodi (cf. *așezământ* = logodnă). — „*Neica-I ei*“ (p. 11) și „*bărbat de-a două-ra*“ (p. 21) trebuie ortografiate: *neic'al ei* și *bărbat de-a doua oară* (*adoară*). — Terminul de „semi-balade“ (p. 26) nu ni se pare fericit.

versul al 3-lea răspunde la întrebarea celui dintâiu — și atunci deslegarea enigmei se prezintă de la sine :

La pas, märe, cine mi se plimbă ?

Sau, fiindcă se vorbește îndată de „meri“ :

La pas (s. la apă) su(b) meri cin', etc.

Asemenea amalgamări de cuvinte, sub influența ritmului allegro mai ales, sânt destul de firești ¹.

5. — Mana (s. rugul)-Jidovului.

Numește popular, ca și *smeură*, planta care, științific, se chiamă: *Rubus Idaeus* (v. Panțu, p. 269).

Jidovul (care aici nu înseamnă: „uriaș“) a răsărit de sigur prin etimologie populară: *Idaeus* (de la numele de munte cretan *Ida*; cf. rug-de-munte) a fost luat drept *Iudaeus*.

Numele german *Himbeere* (vg. *hintperi*) înseamnă, precum se știe: „Beere der Hinde (Hirschkuh)“; cf. H. Marzell, *Unsere Heilpflanzen*, Freiburg im Breisgau, 1922, p. 64.

6. — Țilidonie.

Intr'o rețetă pentru durere de ochi (Gaster, *Lit. populară română*, p. 540) se spune: „Să iai de la spițărie zeamă de *helidonia*, adică buruiana rândurelii, și cu zeama aceia să speli ochii. — Chiag de ied să-l bei, și cu zeamă de *Țilidonie* să te ungi pă lângă gât“.

Identitatea lui *țilidonie* cu „*helidonia*“, *Chelidonium maius*, „rostopască, iarba rândunelii“, am relevat-o, în treacăt, altădată (*DR.*, I, 459). Aici voim să arătăm, în ce privește originea însăși a formei *țilidonie*, că ea se explică prin pronunțarea germană a lui **coelidonium*, *coelidonum*, „Geschenk des Himmels“, dublet de „etimologie populară“ al lui *chelidonium*, care ar explica, după Dr. H. Marzell (*Unsere Heilpflanzen: ihre Geschichte und ihre Stellung in der Volkskunde — ethnobotanische Streifzüge* —, Freiburg im Breisgau, 1922, p. 61), și numele german de *Gottesgabe* ².

V. Bogrea.

¹ Mai bizar e, că, uneori, ritmul e mai slab ca etimologia populară. Așa, în versurile: „Bre! Avradini sictir! Cu toții ne prăpădim“ (aceeași colecție, p. 1614), *prăpădim* n'a putut sprijini destul pe *sictir* (cf. și Dicț. Acad., s. *avradini*) împotriva faimoasei variante populare.

² Planta *Poterium sanguisorba* se chiamă românește *cebarea* (Panțu '54) deci „potir“ (ciboria); dar numele pare tot atât de pușin popular, ca și *bibernil* (după *Gartenbibernelle*: *ibid.*).